

E. O. WILSON

CREAȚIA:

un apel pentru salvarea vieții pe pământ

Traducere din limba engleză de
ALEXANDRU ANGHEL

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Partea întâi - CREAȚIA	5
I. <i>Scrisoare către un pastor baptist sudist: Salutări</i>	11
II. <i>Înălțarea către Natură</i>	18
III. <i>Ce este Natura?</i>	25
IV. <i>De ce să ne pese?</i>	39
V. <i>Invadatori străini de pe planeta Pământ</i>	53
VI. <i>Două animale splendide</i>	75
VII. <i>Natura sălbatică și natura umană</i>	84
Partea a doua - DECLIN ȘI RĂSCUMPĂRARE	97
VIII. <i>Pauperizarea pământului</i>	99
IX. <i>Negarea și riscurile acesteia</i>	110
X. <i>Sfârșit de joc</i>	121
Partea a treia - CE A ÎNVĂȚAT ȘTIINȚA	133
XI. <i>Biologia este studiul naturii</i>	135
XII. <i>Legile fundamentale ale biologiei</i>	144
XIII. <i>Explorarea unei planete puțin cunoscute</i>	151

Partea a patra - PREDÂND ÎNVĂȚĂMINTELE CREAȚIEI	163
XIV. Cum să învățăm și cum să predăm biologie	165
XV. Cum să creștem un naturalist	180
XVI. Cetățeanul știință	190
Partea a cincea - CĂUTAREA UNUI PUNCT DE CONTACT	207
XVII. <i>O alianță pe viață</i>	209
Referințe și note	214
Despre Autor	219

Pădurea tropicală primară din Costa Rica
(modificat din articolul lui E.O. Wilson „Threats to Biodiversity”,
Scientific American, septembrie 1989, pp. 108-16.)

PARTEA ÎNTÂI

CREAȚIA

UN STRIGĂT DE AJUTOR
ȘI O INVITAȚIE DE A VIZITA
LUMEA NATURALĂ PLINĂ
DE CONFLICTE ALĂTURI DE UN BIOLOG

I

SCRISOARE CĂTRE UN PASTOR BAPTIST SUDIST: SALUTĂRI

Dragul meu pastor:

Nu ne-am întâlnit încă și totuși simt că te cunosc destul de bine ca să te pot numi prieten. În primul rând, am crescut amândoi în aceeași credință. Când eram copil, am răspuns și eu chemării altarului, m-am scufundat și eu în apă. Deși nu mai sunt parte din această credință, am convingerea că, dacă ne-am întâlni și am discuta în particular despre cele mai adânci credințe ale noastre, faptul acesta se va petrece într-un spirit de respect și de bunăvoință reciprocă. Știu că împărtășim multe precepte de comportament moral. Este poate de asemenea semnificativ faptul că amândoi suntem americani și, în măsura în care acest lucru ar mai avea vreun efect asupra politeții și asupra bunelor maniere, amândoi suntem sudiți.

Îți scriu pentru a-ți cere sfatul și ajutorul. Desigur, făcând acest lucru, nu văd nicio modalitate pentru a evita diferențele fundamentale dintre perspectivele asupra lumii

pe care le avem fiecare dintre noi doi. Tu interpretezi literal Sfânta Scriptură creștină. Tu respingi concluzia științei potrivit căreia omenirea a evoluat din forme inferioare de viață. Tu crezi că sufletul fiecărei persoane este nemuritor, transformând această planetă într-un popas către o a doua viață eternă. Mântuirea le este asigurată acelor care sunt răscumpărați în Cristos.

Eu sunt adept al umanismului secular. Eu cred că existența este ceea ce înțelegem noi că este în calitate de indivizi. Nu există nicio garanție a vieții de după moarte, iar raiul și iadul sunt ceea ce creăm pentru noi înșine, pe planeta aceasta. Nu există nicio altă casă. Umanitatea s-a născut aici prin evoluție din forme inferioare în decurs de milioane de ani. Și da, voi spune deschis, strămoșii noștri au fost animale asemănătoare cu maimuța. Specia umană s-a adaptat fizic și mental la viața de pe Pământ și numai de pe Pământ. Etica este codul de comportament pe care îl avem în comun pe baza rațiunii, a legii, a onoarei și a unui simț înnăscut al decenței, chiar dacă unii îl atribuie voinței lui Dumnezeu.

Pentru tine este importantă măreția unei divinități nevăzute, iar pentru mine măreția universului dezvăluit în sfârșit. Pentru tine, credința în Dumnezeu întrupat pentru a mântui omenirea, iar pentru mine credința în focul prometeic furat pentru a elibera omul. Tu ți-ai găsit adevărul final, eu încă îl mai caut. Aș putea să mă înșel, ai putea să te înșeli. Am putea să avem amândoi parțial dreptate.

Ne separă oare această diferență de perspectivă în toate privințele? Nu ne separă. Tu și cu mine și orice altă ființă

umană urmărim aceleași imperative ale siguranței, libertății de alegere, demnității personale și urmărim o cauză în care să credem și care este mai mare decât noi.

Să vedem, așadar, dacă putem și dacă vrei să ne întâlnim în latura apropiată a metafizicii pentru a ne confrunța cu lumea reală pe care o împărtășim. Mă exprim astfel fiindcă tu ai puterea de a ajuta la rezolvarea unei mari probleme la care țin enorm. Nădăjduiesc că ai aceeași preocupare. Sugerez să lăsăm la o parte concepțiile care ne separă pentru a salva Creația. Apărarea Naturii vii este o valoare universală. Nu se naște din și nici nu promovează vreo dogmă religioasă sau ideologică. Ci slujește mai curând fără discriminare interesele întregii umanități.

Pastore, avem nevoie de ajutorul tău. Creația – Natura vie – se confruntă cu mari probleme. Oamenii de știință estimează că, în cazul în care convertirea habitatului și alte activități umane distructive vor continua în ritmul actual, jumătate dintre speciile de plante și de animale de pe Pământ ar putea fie să dispară, fie să se îndrepte în ritm galopant către dispariție până la sfârșitul secolului. Un sfert dintre acestea vor atinge acest prag în următoarea jumătate de secol doar în urma schimbării climatice. Ritmul actual al disparițiilor, calculat folosindu-se cele mai conservatoare estimări, este de o sută de ori mai ridicat decât cel care domina înainte de apariția oamenilor pe Pământ și ne așteptăm să crească de cel puțin o mie de ori sau mai mult în următoarele câteva decenii. Dacă ritmul ascendent va continua fără întrerupere, pierderile pe care le va suferi uma-

nitatea – în bogăție, în siguranța mediului și în calitatea vieții – vor fi catastrofice.

Desigur, putem fi de acord că fiecare specie, oricât de obscură și de umilă ar putea să ni se pară în acest moment, este o capodoperă a biologiei și că merită să fie salvată. Fiecare specie posedă o combinație unică de trăsături genetice care o adaptează mai mult sau mai puțin la o anumită parte din mediul înconjurător. Prudența de una singură ne îndeamnă să acționăm rapid pentru a preveni dispariția speciilor și, odată cu aceasta, pauperizarea ecosistemelor Pământului – și astfel a Creației.

Ai putea să întrebi foarte bine în acest moment: De ce eu? Întrucât religia și știința sunt două dintre cele mai puternice forțe din lumea actuală, inclusiv în Statele Unite. Dacă religia și știința s-ar putea uni pe terenul comun al conservării biologice, problema ar putea fi în curând rezolvată. Un precept moral pe care l-ar putea împărtăși oamenii de orice credință este acela că ne datorăm nouă înșine și generațiilor viitoare un mediu înconjurător frumos, bogat și sănătos.

Sunt nedumerit de faptul că atât de mulți lideri religioși, care sunt reprezentanții spirituali a unei mari majorități a oamenilor de pe glob, au ezitat să facă din protejarea Creației o parte importantă din învățătura lor. Cred ei oare că etica centrată pe om și pregătirea pentru viața de apoi sunt singurele lucruri care contează? Chiar și mai uimitoare este convingerea, larg răspândită în rândul creștinilor, potrivit căreia A Doua Venire este iminentă și că astfel

condiția planetei nu este foarte importantă. Potrivit unui sondaj din anul 2004, 60% dintre americani cred că profețiile din Apocalipsă sunt exacte. Mulți dintre aceștia, care sunt în număr de milioane, cred că sfârșitul lumii se va petrece în timpul vieții celor care trăiesc acum. Isus se va întoarce pe Pământ, iar cei răscumpărați de credința creștină vor fi transportați cu corpul fizic în rai, pe când aceia care vor rămâne în urmă vor trece prin vremuri grele și, după ce vor muri, vor suferi osânda veșnică. Cei osândiți vor rămâne în iad, asemenea celor care au ajuns acolo în generațiile anterioare, mii și mii de miliarde de ani – suficient de mult pentru ca universul să se extindă până la propria sa moarte entropică și suficient de mult pentru ca nenumărate alte universuri asemenea acestuia să se nască, să se extindă și să se stingă. Iar acesta este doar începutul perioadei în care sufletele damnate vor suferi în iad – totul pentru greșeala de a fi avut religia nepotrivită în perioada infinitezimal de mică în care au locuit pe Pământ.

Pentru cei care cred în această formă de creștinism, soarta celorlalte zece milioane de forme de viață chiar nu contează. Aceasta și alte doctrine asemănătoare nu sunt evangheliile ale speranței și ale compasiunii. Sunt evangheliile ale cruzimii și ale disperării. Ele nu s-au născut din inima creștinismului. Pastore, spune-mi că greșesc!

Oricum vei răspunde, dă-mi voie să încerc o etică alternativă. Marea provocare a secolului al XXI-lea este aceea de a oferi oamenilor de pretutindeni accesul la un standard decent de viață și totodată de a conserva cât se poate de mult restul vieții. Știința a furnizat această parte a argumentului

în favoarea eticii: cu cât aflăm mai multe despre biosferă, cu atât mai complexă și mai frumoasă se dovedește a fi. Cunoașterea acesteia este o fântână magică: cu cât extragi mai mult din ea, cu atât mai mult primești. Pământul (și mai ales pelicula subțire a vieții care îl învelește) este căminul nostru, fântâna noastră, hrana noastră fizică și o mare parte din hrana noastră spirituală.

Știu că știința și ecologismul sunt asociate în mințile multora cu evoluția, Darwin și secularismul. Dă-mi voie să amân descâlcirea acestui lucru (voi reveni asupra acestei chestiuni mai târziu) și să subliniez din nou: protejarea frumuseții Pământului și a varietății bogate a formelor de viață ar trebui să fie un țel comun, indiferent de credințele metafizice pe care le întreținem.

Ca să mă exprim în binecunoscuta manieră evanghelică, dă-mi voie să spun povestea unui tânăr, proaspăt pregătit pentru preoție și atât de fixat în credința sa creștină încât raporta toate problemele ce țineau de moralitate la pasaje din Biblie. Atunci când a vizitat pădurea tropicală atlantică asemănătoare unei catedrale din Brazilia, el a văzut mâna vizibilă a lui Dumnezeu și în jurnalul său a scris astfel: „Nu pot exprima în mod adecvat înaltele sentimente de uimire, admirație și devoțiune care umplu și înalță mintea”.

Acela era Charles Darwin în anul 1832, la începutul călătoriei petrecute la bordul corabiei HMS *Beagle*, înainte să fi ajuns la ideea de evoluție.

Și iată-l din nou pe Darwin, la sfârșitul cărții *Despre originea speciilor* din anul 1859, după ce abandonase mai

întâi dogma creștină și apoi, bucurându-se de libertatea intelectuală nou descoperită, a formulat teoria evoluției prin selecție naturală: „Există o măreție în concepția aceasta a vieții, cu numeroasele ei forțe, insuflate inițial în câteva forme sau numai într-una singură; și în timp ce planeta noastră își continuă rotația după legea imuabilă a gravitației, nenumărate forme dintre cele mai frumoase și mai minunate, apărute dintr-un început atât de simplu, s-au dezvoltat și continuă încă să se dezvolte”.

Respectul avut de Darwin pentru viața a rămas neclintit în timp ce a traversat prăpastia seismică care îi scinda viața spirituală. Același lucru este valabil și în cazul prăpastiei care separă astăzi umanismul de religia dominantă și care ne separă pe noi doi.

Tu ești bine pregătit să prezinți argumentele teologice și morale pentru salvarea Creației. Eu sunt însuflețit de mișcarea care crește în rândul denominațiilor creștine și care susține conservarea globală. Acest curent de gândire a izvorât din mai multe surse, mergând de la cele evanghelice până la cele unitariene. Astăzi nu este decât un pârâu. Mâine va fi un potop.

Cunosc deja o mare parte dintre argumentele religioase în favoarea Creației și aș vrea să aflu mai multe. Voi prezenta acum ție și celor care ar vrea să asculte argumentul științific. Nu vei fi de acord cu tot ceea ce spun despre originea vieții – știința și religia nu se înțeleg cu ușurință în astfel de chestiuni –, dar îmi place să cred că în această problemă de viață și de moarte avem un țel comun.

II

ÎNĂLȚAREA CĂTRE NATURĂ

Cel puțin, pastore, mă aștept că suntem de acord asupra faptului că, undeva și cumva în istoria sa, umanitatea a luat-o pe o cale greșită. În calitate de preot creștin, probabil vei răspunde că nu încapе îndoială că ne-am rătăcit, că am părăsit Edenul. Protopărinții noștri au făcut o greșeală teribilă și astfel trăim în păcatul primar. Acum rătăcim între rai și iad, deasupra animalelor și sub îngeri, în timp ce așteptăm înălțarea către o lume mai bună prin credința în Mântuitorul.

Ai fi dispus să presupui că acea parte din Eden a fost restul vieții așa cum era înainte de apariția umanității? Acesta este cel puțin lucrul pe care îl afirmă Geneza, fie că o citim literal sau metaforic. Concluzia științei este de asemenea aceea că o astfel de lume primordială a existat și că a avut rolul de leagăn al umanității. Totuși – cel puțin un lucru despre care ne învață biologia este acela că, spre deosebire de interpretarea literală a Genezei, specia noastră nu a apărut brusc, prin atingerea focului divin. De fapt, am

evoluat într-o lume bogată din punct de vedere biologic în decursul a zeci de mii de generații. Și nici nu am fost izgozniți din acest Eden, ci am distrus o mare parte din el pentru a ne îmbunătăți viețile și pentru a genera mai mulți oameni – miliarde de oameni, în detrimentul Creației. Aș vrea să ofer următoarea explicație a dilemei umane:

Potrivit dovezilor arheologice, ne-am îndepărtat de Natură odată cu nașterea civilizației în urmă cu aproape zece mii de ani. Acel salt uriaș ne-a ademenit cu o iluzie a libertății, față de lumea care ne dăduse naștere. A hrănit credința că spiritul uman poate fi modelat într-o formă nouă, adaptată la schimbările din mediul înconjurător și din cultură – și astfel orarul istoriei s-a desincronizat. O inteligență mai înțeleaptă ar putea spune pe bună dreptate despre noi acum: iată o himeră, în universul nostru vine târându-se o specie nouă și foarte ciudată, un amestec de emoție din Epoca de piatră, imagine de sine medievală și tehnologie dumnezeiască – o combinație ce face ca această specie să fie nereceptivă la forțele care au cea mai mare importanță pentru supraviețuirea sa pe termen lung.

Nu pare să existe o modalitate mai bună de a explica de ce atât de mulți oameni inteligenți rămân pasivi în timp ce rămășițele prețioase ale lumii naturale dispar. Este clar că aceștia nu sunt conștienți că serviciile ecologice furnizate fără taxe de către mediu, de către Eden, sunt aproximativ egale ca valoare în dolari cu produsul mondial brut. Ei aleg să rămână inconștienți față de principiul istoric potrivit căruia civilizațiile se prăbușesc atunci când mediul înconjurător în care se află este distrus. Iar lucrul cel mai

tulburător este că liderii noștri, inclusiv cei ai marilor religii, nu au făcut mai nimic pentru a proteja lumea vie în mijlocul declinului crunt al acesteia. Aceștia au ignorat porunca Dumnezeuului abrahamic din a patra zi a nașterii lumii de a lăsa „să mișune apele de nenumărate vietăți, ființe cu viață în ele și păsările să zboare pe pământ, pe întinsul tăriei cerului”.

Ezit să introduc un subiect frumos printr-o observație critică. Totuși, sunt puțini aceia care vor nega faptul că impactul exercitat de om asupra mediului natural este tot mai accelerat și că formează un tablou înfricoșător.

Ce să facem? Cel puțin, să construim o istorie sinceră, una pe care o vor putea accepta în principiu oameni din mai multe credințe. Dacă vom putea crea o astfel de istorie, vom avea atunci cel puțin un prolog la un viitor mai sigur.

Putem începe cu descoperirea cheie a istoriei verzi: *Civilizația a fost cumpărată prin trădarea Naturii*. Revoluția neolitică, ce cuprinde inventarea agriculturii și a satelor, s-a hrănit din abundența Naturii. Saltul înainte a fost o binecuvântare pentru umanitate. Da, a fost: cei care au trăit printre vânători-culegători îți vor spune că nu ai de ce să îi invidiezi. Dar această revoluție a încurajat asumția greșită că o minusculă selecție de plante și animale domesticate pot susține expansiunea umană la nesfârșit. Pauperizarea faunei și a florei Pământului a reprezentat un cost acceptabil până în ultimele secole, când Natura părea să fie aproape infinită și se dovedea un inamic al exploratorilor și al pionierilor. Regiunile sălbatice și aborigenii care supraviețu-

iau în ele se aflau acolo pentru a fi împinși înapoi și până la urmă înlocuiți, în numele progresului și, nu cumva să uităm, în numele dumnezeilor.

Istoria ne învață acum o lecție diferită, dar numai pe aceia care vor asculta. Chiar dacă restul vieții nu are nicio valoare în afara satisfacerii nevoilor corporale umane, distrugerea Naturii este o strategie periculoasă. Un motiv este acela că am devenit o specie specializată în consumul semințelor provenite din patru tipuri de plante: grâu, orez, porumb și mei. Dacă acestea nu vor supraviețui, din cauza bolilor sau a schimbării climatice, nu vom supraviețui nici noi. În jur de cincizeci de mii de specii de plante sălbatice (multe dintre care sunt pe cale de dispariție) oferă surse de hrană alternativă. Dacă ne dorim să fim absolut practici în această privință, protejarea acestor specii sălbatice și a restului speciilor ar trebui să fie considerată parte a unui portofoliu de investiție pe termen lung. Chiar și cele mai recalcitrante persoane ar trebui să considere conservarea ca fiind o simplă prudență în managementul economiei naturale a Pământului. Și totuși sunt puțini cei care au început să gândească în acest fel.

Între timp, revoluția tehnologică modernă, mai ales marele salt înainte produs de tehnologia informațională bazată pe computer, a trădat Natura a doua oară, hrănind credința că învelișul protector al vieții materiale urbane și suburbane este suficient pentru împlinirea umană. Aceasta este o greșală cât se poate de gravă. Natura umană este mai adâncă și mai cuprinzătoare decât invențiile artificiale ale oricărei culturi existente.